

Караль Жэра
(Karol Antoni Żera)
1743 — пасля 1798

Торба смеху
(Vorago rerum)

Пра пана Серуця і восем “памочнікаў”

Калі я хадзіў у драгічынска-езуіцкія школы, у нас былі інструкцыі пра восем “памочнікаў”, або пра абавязковыя правілы. У іх вельмі добра разбіраўся яснавьяльможны пан Серуць, які аднойчы, правяраючы маладога шляхціца, рэкамендаванага яму ў якасці сакратара, загадаў малому пісаць ліст ад сябе да кагосьці і потым, чытаючы, казаў:

— Пане-браце, не захаваў мне васпан правілаў, бо ў кожным лісце павінна быць выказана: хто піша? што піша? дзе піша? да каго піша? у якім настроі піша? які раз піша? для чаго піша і калі піша? А калі ваша мосць, пане-браце, гэтага не захаваў, дык ліст вашэця грыба варты. Навучыцеся, ваша мосць, пане-браце, правілам, якія ў наступных вершах заключаны:

Хто? Што? Дзе? І праз каго?
Шматразова? Для чаго?
Якім спосабам? Калі
Пішаш ты, у час які?

З той самай прычыны і я (Жэра) у маім далёкім падарожжы па папяровым гасцінцы, які ўжо, гусь запрогшы, выбраў, колькі здолею, буду прытрымлівацца гэтых правілаў, пішучы коратка і сцісла, не дадаючы нічога непатрэбнага, патрэбнага не прапускаючы, бо гэта ёсць *basis et fundamentum*. Хоць *aliquando* тым спосабам рэч уразмаіціць, трапна ўпрыгожыць і аздобіць, яе можна настойліва параіць слаўнаму чытачу.

Як бацька са сваім сынам у квіндэч граў

Калі аднойчы нейкі паніч, пасланы вучыцца ў далёкія краі, прайграўся там у квіндэч да кашулі, бацька, сплаціўшы кавалерскія даўгі марнатраўцы, загадаў яму неадкладна вярнуцца дадому. Вяртаецца мамчын сыноч голы, як бізун, без шэлегу ў кішэні, абабраны французскімі распуснікамі, у забруджаным кіцяльку і, перапрашаючы, цалуе бацькаву руку. Тады бацька і кажа яму: “Граў, мой сынку, у квіндэч з графамі, дык згуляй сёння са мною”. Гэтак сказаўшы, загадаў сыну разаслаць дыван і легчы на ім. Паніч, плачучы, лёг, каб пазбегнуць большага сораму. А бацька, стоячы над ім з бізуном, нібыта пры пачатку тае гульні, гукае:

— *Квіндэч!* — дайце яму дзесяць бізуноў!

Потым:

— *Карта!* — дайце яму наступныя дзесяць бізуноў! *Акорд!* — дайце яму тройчы дзесяць! *Крэпа!* — дайце яму дзесяць бізуноў!

Аж тут мой паніч, віючыся, як вугор на патэльні, усклікнуў з плачам:

— Бацька, дабрадзею, злітуйся! *Basta!*

— А мой мілы сыну, — гаворыць трохі падабрэлы бацька, — чаго ж зацягнуў гульню? Я даўно чакаў, калі ты забастуеш.

Пра сына гарбара з Любліна і пра старое футра

Да сына аднаго гарбара з Любліна, які меў шляхецкае прозвішча, выявіла ласку фартуна. Адправіўшыся ў якасці прыслугі ў чужыя краі, чаму паспрыялі ягоныя здольнасці і прыгажосць, быў палічаны там за шляхціца і ажаніўся з багатай нямецкай графіняй; а прычакаўшы сына, купіў яму маёнтак над Віслай. Той ягоны сын і ўнук памерлага ўжо гарбара з Любліна, увайшоўшы ў правы як люблінскі спадчыннік, стаў суддзёй люблінскага суда. І вось здарылася, што адзін незаможны шляхціц, згорблены стары, адстойваючы ў тым судзе свае правы, прыйшоў да гэтага пана суддзі па сваёй справе, апрануты ў дужа пацёртае лісінае футра. Пан суддзя, выкшталцоны ў чужых краях і маткай, нямецкай графіняй, не знаёмы з нашымі звычаямі (што шляхціц між свайго гароду роўны ваяводу), зірнуўшы на старое лісінае футра і яўнае збядненне старога, кажа яму з'едліва:

— Але ж футра вашэці мусіць памятаць дзядоў.

— Сапраўды, яснавяльможны суддзя, памятаюць і дзядоў нашых, — нібыта ў Святым Пісьме прачытаўшы, спакойна адказаў стары, — бо ўласна яснавяльможнага пана дзед, якога я яшчэ памятаю, тут, у Любліне, дубіў гэтае футра майму бацьку.

Змоўк суддзя, адно што меў міну, быццам бы хто правёў яму па носе да ілба якім хрушчом.

Слаўны хлёў

У адной гаспадарцы на шляху з Вянгрова да Драгічына заехаў на начлег ягамосць пан Быкоўскі. Праз гадзіну пасля яго, па тым самым шляху, прыцягнуўся ягамосць пан Бараноўскі. Калі ж [гаспадары] па вячэры загадалі сваім людзям замкнуць карчму, прыехаў ягамосць пан Свінярскі і пачаў клікаць, каб яму адчынілі стан [1]. Слугі пана Быкоўскага і пана Бараноўскага не схацелі таго рабіць, бо ў стайні ўжо не было месца.

— Што ж тут, тузін д'яблаў, за паны спыніліся? — гнеўна пытае знадворку ягамосць пан Свінярскі.

— Спыніліся тут паны Быкоўскі і Бараноўскі, — адказваюць яму людзі.

— Але ж, Божа міласцівы, — запярэчыў пан Свінярскі, — няўжо ў такім слаўным і пекным хляве не знойдзеца месца і для Свінярскага?

Тады тыя два паны, спанатрыўшы, што прыехаў шляхціц з гонарам, загадалі адчыніць яму браму. А паколькі паміж шляхты, як паміж братоў, знаёмства заўсёды завязваецца лёгка і сувязь хоць і далёкая, але надзейная, тыя тры паны да позняй ночы бавіліся мілай размовай і назаўтра рана раз'ехаліся, як старыя сябры і сваякі. Прыехаўшы ў Драгічын, ягамосць пан Быкоўскі распавядаў мне пра тое, са смехам хапаючыся за бакі.

(...)

Пра ягамосця пана Жабу

Ягамосць пан Францішак Жаба сам апавядаў, што калі аднойчы ў яго захварэў адкормлены вол, мужык-канавал, прывезены з іншай парафіі да жывёліны, пазнаўшы хваробу, якая завецца “жаба”, і ўбіваючы шыла валу ў карак, усклікнуў:

— Каб цябе жаба праклятая трэсла!

Пачуўшы тое, слугі пана Жабы пачалі смяцца, а мужык, скеміўшы, што нядобра азваўся пры пану, які мае тое ж прозвішча, мовіў:

— Без абразы вяльможнага пана. Я казаў толькі пра хваробу, не пра пана.

Таму смяўся і сам пан.

Той самы пан Жаба шпацыраваў аднойчы па садзе са сваёй малой дачушкай, і дзяўчынка, згледзеўшы жабу, што скакала, пачала крычаць:

— Жаба! Татулька, жаба!

На што бацька адказаў:

— Дзіцятка маё, памятай: ніколі не кажы “жаба”. Гэтую гадзіну трэба называць “чарвяк”.

Парабак, які не хацеў есці гарох

Жонка аднаго шляхціца ў Панятах, што каля Цеханаўца, часта падавала на стол гарох. Дык вось, парабку, які служыў у гэтага шляхціца колькі гадоў, абрыдла тая страва, хоць заўсёды была смачная і прыпраўленая. І аднаго разу, седзячы над міскаю, перакуліў ён лыжку дагары і так звярнуўся да таго гароху:

— Як будзеш брацца лыжкаю, то я цябе з'ем.

Шляхціц тое заўважыў, але нічога не сказаў. Сталася, аднак, потым, што як той парабак, ажаніўшыся, пайшоў на сваю гаспадарку, выдаўся неўраджайны год і яму не хапіла хлеба да новага ўраджаю. Прышоў ён да свайго ранейшага пана прасіць дапамогі. Шляхціц прывёў яго ў гумно, дзе ў адным кутку свірна ляжала жыта, у другім — ячмень, у трэцім — грэчка, а ў чацвертым — гарох.

— Можа, гароху табе трэба? — спытаў гаспадар.

— Ой, спатрэбіўся б, спатрэбіўся! — адказвае бядак.

— То давай мех, — кажа шляхціц і бярэ ў рукі шувель, перакуліўшы яго дагары, ды кажа гароху таксама, як некалі парабак:

— Як будзеш брацца, то я цябе насыплю.

— Пане гаспадару, павярні, васпане, шувель, то адразу зможаш узяць гароху.

— А памятаеш, браце, як пагарджаў тым самым гарохам, робячы над міскаю так, як я цяпер.

Упаў парабак гаспадару ў ногі, са слязьмі ўваччу просячы прабачэння, што зграшыў, пагарджаўшы яго хлебам; і шляхціц, сказаўшы яму *verba veritatis*, адсыпаў бедняку чатыры мяхі: у першы — жыта, у другі — ячменю, у трэці — грэчкі, а ў чацверты — таго гароху.

Вось навука таму, хто хоча трапіць на неба, як хлеб трэба шанаваць.

Як манах абараніўся ад ланцужных брытанцаў

Распавядаў мне адзін манах-бернардын тыкоцінскага канвенту, чалавек пэўны, родам — шляхціц з-пад Ломжы, што калі аднаго разу прыехаў да Воўчына і пакланіўся ясна асвечанаму князю [2], быў запрошаны да панскага стала на абед. А потым прагульваўся ў палацавым двары, чытаючы малітвы. Аж сарваліся з ланцугоў тры страшныя, як цмокi, брытанцы, і з вялікай лютасцю кінуліся на законніка. Ясна асвечаны князь, стоячы на ганку, змярцвеў, пані княгіня з шаноўнымі паненкамі ў акне — у крык.

Аднак бернардын, спрактыкаваны ў падобных перыпетыях, і не зварухнуўся, толькі ў імгненне вока накінуў на галаву свой спічасты манаскі капюшон і, схваўшы рукі ў даўгія рукавы, стаў на карачкі, мармычучы, як мядзведзь (а ён умеў цудоўна пераймаць гэтага ляснога драпежніка).

Брытанцы перасталі брахаць і, ашчацініўшыся, здзівіліся, што гэта за звер такі, абыходзілі яго ззаду, нюхалі... І абышліся з ім так непрыстойна, што потым маршалак княскага двара, па службе сваёй да ўсялякага водару чуйны і ўважлівы, запрашаючы манаха на вячэру да княскага стала, прынёс яму ад паненак бутэлечку лавандавай вады і, як на Вялікдзень кавалеры паненак, шчодро акрапіў манаха.

Калі пры вячэры князі пачалі распавядаць, які жудасны сполах давялося ім перажыць, што злыя брытанцы маглі пакалечыць манаха, той пакорліва адказаў:

— Відаць, пры слаўным двары ясна асвечанага князя нават неразумныя звяры ласкавыя і паслужлівыя да квестара.

Як адказваў паслушніку манах Цырыяк

На 8 жніўня прыпадае свята двух пакутнікаў, з якіх адзін зваўся *Цырыяк*, а другі *Ларгус*. Па-польску ж *largus* азначае “шчодры”. І вось аднойчы сталася ў нейкім манастыры, калі манахі, сабраўшыся разам, для цялеснага

здараўя захоплена гулялі сабе ў круглікі, звярнуўся гвардыян да айца Цырыяка:

— Дык гэта ж сённяя вашэці, браце Цырыяку, імяніны?

— Так, — адказаў на тое манах гвардыяну, — гэта праўда, што я — *Цырыяк*, а ты, вялебны ойча, будзь *Ларгус*.

Усе — у смех, бо гэта быў намёк гвардыяну, які заўсёды трымаў у сваёй канторцы пад замком ключы ад манастырскага пограба, дзе прыхоўваліся смачныя мяды, і не памятаў пра імяніны ніводнага манаха. Але, пачуўшы той жарт, вельмі ўсцешыўся і загадаў прынесці з пограба на круг медны збан старога ліпавага мёду, каб быў сённяя *Ларгус*.

Які святы мае дзве галавы?

Сцвярджаў ягамосць пан Мялешка, шляхціц з Замброўскага павету, што ёсць такія святы, які мае два насы, чатыры вокі, дзве галавы, чатыры рукі і чатыры нагі. А хто не хацеў таму даць веры, тым пан Мялешка казаў быў:

— Святы шлюб, бо з дзвюх асобаў злучаны, павінен абавязкова мець усе часткі свайго часовага цела падвойнымі.

На гэта адказаў яму ягамосць пан Тышка, бябжанскі ўласнік:

— А я дакажу зараз вашай мосці, што не кожны шлюб мае ўсе часткі падвойныя. От, напрыклад, старыя муж і жонка Трускаляскія: ён змолату ў бітве пад Венай страціў вока і тры пальцы на правай руцэ; таму на руках ён мае сем пальцаў, а жонка дзесяць, і на дваіх маюць толькі тры вокі. Таксама і яе мосць пані Трускаляская перасцерагала, каб муж увосень не зазіраў у кароўнік, калі каровы былі сцельныя, каб тыя не глядзелі на яго і пазней не прыводзілі аднавокіх цялят. Таксама яна казалася, што з той самай прычыны — калецтва мужа — мелі ў табуне жарабя з пашкоджаным вокам, бо кабыла сурочылася, калі муж часта ездзіў на ёй верхам.

Пра адну ўдаву, якая абяцала, што замуж не выйдзе

Адна пані, што жыла ў Ломжынскай зямлі, прыгожая і багатая, змолату аўдавеўшы, абяцала захаваць удовую непарушнасць — ніколі ўжо не пойдзе замуж, адно да канца жыцця будзе маліцца за душу святой памяці свайго мужа, якога моцна кахала, і, маючы за чвэрць мілі ад дому касцёл, штодзённа будзе слухаць святую Імшу за яго душу.

І вось, молячыся неяк у касцёле і моцна ўздыхаючы да Пана Бога па душы нябожчыка, бачыць яна, што, зайшоўшы на лаву з другога боку, уклечыў набожна нейкі прыгожы незнаёмы падарожны шляхціц.

Яна малілася сабе, а ён — сабе; яна ўздыхала сабе, а ён — сабе.

І зжалілася тая жанчына з чулівым сэрцам, што той падарожны мусіць мець нейкае вялікае гора ў сваёй душы, а прытым з далёкай дарогі, мусіць, галодны ў гэтую дзённую пару. Таму па сканчэнні Святой Імшы паслала слугу да яго людзей, каб даведаўся, хто ён, і запрасіў да двара на абед, бо ў

Сарматыі, паводле шляхецкага звычаю, любы падарожны заязджае да любога дому на пастой, як да свайго брата.

Выявілася, што быў гэта слаўны родам пан Хайноўскі-Любіч, які ехаў з крэсаў на Ломжу ў Вызненскай зямлі, і што быў ён удовы і прысягнуў не прамінуць касцёла, каб не памаліцца за сваю жонку-нябожчыцу, якую вельмі кахаў. Вось і сёння, выконваючы абяцанне, затрымаўся і зайшоў у касцёл. Пані з жаночай сарамлівасці, бо пан Хайноўскі быў чалавек малады, запрасіла на абед і парафіяльнага ксяндза ды, усхваляючы вялікія цноты ягамосця нябожчыка мужа, з плачам і ўздыханнем распавяла пра свае набожныя абяцанні наконт яго душы.

Таксама і пан Хайноўскі, усхваляючы прыгажосць і вялікую дабрыню сваёй нябожчыцы жонкі, уздыхаў па ейнай душы і даверліва адкрыўся яе моцці пра ўласныя абяцанні з прычыны жончынай смерці. Слухаючы тое, ксёндз-пробашч, як спрактыкаваны знаўца людскіх душ, калі па абедзе падалі на пачастунак збаночак мёду і пернікі, уласнаручна спечаныя ўдавой, пачаў радзіць, каб і пан, і паненка для зручнага здзяйснення сваіх абяцанняў і ўзаемнай дапамогі ў малітве, слязах і ўздыханнях учынілі паміж сабою пажыццёвую дамову, упрогшыся разам у адно ярмо часовага жыцця. Пасля ўзаемага непрацяглага роздуму ўдава з пакорай прыняла параду духоўнай асобы, а пан Хайноўскі па кароткіх развагах, зыркаючы на прыгожую жанчыну і кусаючы свае вусы, даў плябану дукат за параду. У бліжэйшую ж нядзелю ў тым самым касцёле, дзе сустрэліся, сталі пан з паняй пры алтары і, тройчы прысягнуўшы, уклечылі разам на дыванку.

Пасля шлюбу, дзеля пацехі, увялі пана маладога ў дом жонкі праз акно — абы не праз парог, на які ступаў памерлы муж.

Як адказаў шляхціц, што патушыў свечку

За адным сталом, дзе вячэрала шмат людзей, адзін шляхціц, нязграбна зразаючы шчыпцамі верх свечкі, ненаўмысна яе патушыў. Тады хтосьці з другога канца стала сказаў яму:

— І я так умею.

— Тады васпан такі самы дурань, як і я, — адказаў на тое яму шляхціц, і ўсе — у смех.

Як мужык злавіў крылатага шчупака

Сталася аднойчы на рацэ Нурац, каля Цеханоўца, як мужык пайшоў лавіць рыбу на жыўца (на вялікую вуду, на якую плотка насаджвалася), што злавіў ён на тую плотку вялікую рыбіну. Цягне мужык жыўца з глыбокай вады да сябе і бачыць, што злавіўся шчупак — не шчупак, птах — не птах, а насамрэч нейкая пачвара ў выглядзе старога шчупака з крыламі і птушынай галавой на спіне.

Разумеючы, што гэта можа быць шайтан або тапелец, кінуў мужык вуду, перахрысціўся і, прызваўшы ў падмогу Святога Духа, даў драпака да вёскі, дзе ўчынілася вялікая трывога. Сабралася ўся грамада на раду і пастанавіла пайсці да ракі, узброіўшыся віламі, цапамі і прыхапіўшы ксяндза-вікарыя са святою вадою.

Бабы, узброеныя каромысламі і почапамі, учынілі найбольшы гвалт. Выступіла тое паспалітае рушэнне на бераг, і калі на загад ксяндза, які казаў нічога не баяцца, выцягнулі пачвару на сушу, пераканаліся, што гэта быў стары і вялікі шчупак з патанулай каняй на спіне. Птах той, палюючы над вадой на рыбу, не зразумеўшы, з кім мае справу, учапіў у старую бестыю свае крывыя капцюры, а тая пайшла на глыбіню — утапіўся небарака і пасля смерці так і падарожнічаў са шчупаком пад вадой.

Melius est sedite quam sedete

Ягамосць пан Віктар Кучынскі, падляшскі кашталян, апавядаў, што едучы аднойчы ў Гданьск (скуль адправіў на продаж са шкіперамі на барках сваё жыта, а таксама дубовае бявенне з Глінніка), спыніўся па дарозе на пастой да аднаго шляхціца. Гаспадар таго дому, дрэнна гаворачы на лаціне, так запрашаў прысесці:

— Маё панства, *sedite, sedite*.

Але ўсялякімі выгодамі забяспечыў і такім клопатам агарнуў як пана кашталяна, так і яго людзей ды коней, частуючы па-старопольску, што падарожным толькі птушынага малака магло не ставаць. На другі начлег прыпыніўся пан Кучынскі ўжо не ў шараговага гаспадара сярэдняй рукі, а ў сенатарскім двары, дзе гаспадар, добра размаўляючы па-лацінску, запрашаў прысесці: *Sedete, sedete*, — толькі замест белых абрусоў і місак паказваў галоднаму кашталянцу ў сваім доме каштоўныя дываны, а замест талеркі — пустую кітайскую парцаляну, а найбольш *antiquitates* і італьянскія карціны. Дык пасля гэтага пан Кучынскі заўсёды гаварыў пра такія паводзіны:

— *Melius est sedite quam sedete*.

Прымаўка для жанчын

Чуў я, як ягамосць пан Міхал Лютаслаўскі, цяперашні памежны камісар Бельскай зямлі, забаўляючыся з кабетамі, з такой звяртаўся да іх прымаўкай:

На імшу да касцёла, дзе набожна граюць,
Не з вялікім жаданнем панны паспяшаюць;
А на танцы — як ветрык, лёгкія, нясуцца,
Ёсць такія, што нават з ланцуга сарвуцца.

Як маліўся п'янчуга

Так маліўся п’янчуга: “Божа, каб напоўніў
Мора півам, з нас рыбаў учыніў бязмоўных,
О! якую б раскошу мелі з шумавіння:
Там жылі б і аджывалі, леглі ў дамавіне!”

Як квестар адказаў графіні

Квестар, прыехаўшы аднойчы да двара аднаго пана, які дужа ганарыўся сваім польскім шляхецтвам, пачаў, як чужынец, называцца “графам”, апранацца па-нямецку, а лапатаць па-французску, быў запрошаны да стала і размаўляў з пані графіняй. Яна, неразумная жанчына, якая загадала слугам і ўласнай пакаеўцы называць сябе *грабіняй*, задраўшы нос вышэй за комін і паглядаючы зверху на пакорлівага бернардынца, спытала яго:

— А ці праўда, што ў манахі ідуць толькі сыны бедных рамеснікаў?

Закіпела ў манаху кроў, бо ён быў з мазавецкай шляхты, хоць і беднай, але старэйшай па паходжанні за ўсялякіх графаў і князёў; аднак, паколькі ён прынёс клятву манаскай пакоры, пакланіўшыся, адказваў графіні:

— Так, яснавяльможная пані, я — сын бондара, які ўпраўляў людзям пятыя клёпкі ў галовы, калі камусьці не хапала.

Як шляхціц не хацеў быць “*sapiens*”

Адзін прыдворны шляхціц з тапчэўскай парафіі, не разумеючы анічога на лаціне, адно на слых вывучыўшы колькі лацінскіх выразаў, часта страляў імі, як куляю ў плот. І вось аднойчы сталася, што меў ён справу ў судзе і выскачыў, як Піліп з канпель, з нейкім лацінскім выразам, на што адвакат супрацьлеглага боку сказаў:

— Васпан, як бачу, вялікі *sapiens*.

— Што-што? Я *sapiens*? — гнеўна закрычаў шляхціц, думаючы, што гэта, мусіць, надта брыдкае і абразлівае слова, — ані я, ані мой дзед, аніхто ва ўсім маім родзе ніколі не быў *sapiens*’ам!

Як шляхціц хацеў ваўка ажаніць

Адзін прыдворны шляхціц меў такую ліхую жонку, што ўсё ягонае жыццё было сапраўдным пеклам. Аднаго разу, калі шляхта, выкапаўшы ў лесе ваўчыную яму, або пастку на ваўка, і злавіўшы туды ваўка, які папсаваў ёй нямала добра, раіліся ўсёй грамадою, якое прыдумаць пакаранне злоўленаму ваўку. Аж азваўся той шляхціц, што меў злую жонку:

— Ажаніць ваўка, ажаніць яго, міласцівае панства!

І смеху з таго было!

(...)

Як млынар з шынкаркаю ў пекле сышліся

Млынар з шынкаркаю кумаваліся і заўсёды прызнаваліся адзін аднаму: ён — колькі мае прыбытку, беручы большую, чым звычайна, меру ад памолу, а яна — колькі зарабіла на гарэлцы, не даліваючы келіхаў. Нечакана шынкарка памерла і трапіла ў пекла, а пасля яе тое ж зрабіў і млынар, таксама пасланы ў распараджэнне ягамосця пана Вельзевула.

— Пані кума, дык пані кума тут? — усклікнуў, сустрэўшы яе

— Пане куме, дык і васпан тут? — пытае шынкарка.

— Ой, тут, пані кума, тут — адказвае млынар, — а за што ж васпані сюды трапіла?

— Трапіла за тое, пане куме, што не налівала поўнага келіха, — адказвае баба, жалячыся на юдолю.

— А я за тое трапіў, пані кума, што браў залішне ад памолу. Ну, і дзе на тым свеце справядлівасць?!

Як піяр адказаў езуітам

У адным горадзе айцы-езуіты, маючы ўласную друкарню, штогод на імяніны біскупа, які меў рэзідэнцыю ў тым жа горадзе, друкавалі шаноўнаму пастыру панегірык на лаціне. Але аднаго разу з гэтай друкарні выйшла нешта такое, што біскуп загадаў яе замкнуць, а было тое напярэдадні яго імянінаў. Айцы, аправіўшы аркуш чыстай паперы ў дошкі і саф'ян, паднеслі тое ў дар з наступным надпісам:

Не да вершаў сягоння вязню Апалону,
Хочаш верш — то друкарню вызвалі з палону.

Прачытаўшы тое, біскуп са смехам падае падарунак ксянзу-піяру, які таксама прыйшоў віншаваць імянінніка, а той кажа:

— *Illustrissime*, зрабі мне ласку, дазволь адпісаць айцам на тых вершы тым жа чынам:

Укалоў і двувершам Апалон замкнёны,
Што ж чакаць, як з няволі будзе вызвалёны?

Так ксёндз-піяр пераўзышоў кемлівасцю езуітаў.

Надпіс на браме

Адзін уласнік у Замброўскім павеце, хоць і невялікай спадчыны дзедзіч, але дбайны і заможны, намаляваў на сваёй браме чалавека, які малоціць сноп збожжа, і дадаў такі надпіс:

Як свой сноп цапом малачу,
То багацея і знаць не хачу.

Мазур на пропаведзі

У нас на Падляшшы ходзіць пагалоска пра мазураў. Адночы хтосьці з іх, ведаючы, што на пачатку свету Каін, сын Адама, забіў свайго брата Авеля, і, будучы ў касцёле на пропаведзі, пачуўшы, як прапаведнік памылкова прамовіў: “Забіў Апель Каіна”, выгукнуў на тыя словы з вялікай радасцю: “А так яму, так і трэба, бо той Каін таксама забіў раней Авеля!”

Загадка пана Будзішэўскага

Ягамосць пан Будзішэўскі загадваў такую загадку:

— Ёсць на небе кавалеры і панны, ёсць ўдаўцы і ўдовы, і ёсць усякія грэшнікі, якія перад смерцю навярнуліся да Пана Бога і пры жыцці раскаяліся за грахі і непатрэбствы жыцця свайго. То пытаюся: хто ж настолькі няшчасны, што на неба патрапіць не можа?

— Святы шлюб на неба патрапіць не можа.

— А чаму ж ён не можа патрапіць на неба, калі шлюб — гэта святы закон, Панам Богам устаноўлены, існая праўда, таемства, догмат веры, а таму і пачалі людзі называць яго “святым шлюбам”? То вось жа і маеце, шаноўныя жанатыя паны і набожныя жанчыны. Калі б нават вы, мілыя мужы, самым рупным чынам выконвалі ўсе абавязкі вашага стану і строга трымаліся шлюбнае вернасці не адно да залатога, але і да дыямантавага вяселля; калі б, мілыя пані, з цнотаў і дабрадзействаў вашых склалі б вы гару большую, як Лысая ў Сандамірскім ваяводстве, на якой кароль Баляслаў заснаваў кляштар Святога Крыжа, — усё адно ў святым шлюбe праз браму нябесную да еднасці з Богам не прыйдзеце. А чаму? Зараз вам тое вытлумачу, — працягваў ягамосць пан Будзішэўскі. — Вось жа, калі памірае муж і застаецца ўдава, то паколькі яна ўдава — не мае мужа, а душа памерлага ідзе на неба без жонкі, гэта значыць ужо не як частка пары, злучанай святым шлюбам. Таксама калі памрэ жонка і застаецца па ёй удавец. А таму святы Пётр расчыняе браму і ўпускае не святы шлюб, кажу, а толькі душу беззаганнай жанчыны. Такім чынам, той святы шлюб ніколі не зможа патрапіць на неба, толькі пасля разлучэння душы з целам, калі ўжо і шлюб у няма; і нават сумнеўна, ці захоўваюць беззаганныя душы ля нябеснага трона памяць пра свае зямныя шлюбныя пачуцці.

Абы сэрца было чыстае, а ногі — хай сабе...

Адночы, калі злодзеі рабавалі касцёл і верхавод святакрадцаў, здымаючы пачэпленыя на цудоўным абразе святыя абяцанні [3], ступіў бруднымі нагамі на алтар, маладзейшы злодзей мовіў да таго злачынцы:

— Ты забрудзіў камашамі белы абрус.

— Нічога, сынку, — адказаў верхавод. — Пан Бог глядзіць толькі на чыстае сэрца, а не на ногі.

Як адвакат гусямі араў і золата збіраў

Калі аднойчы да пана рэгента Бжазоўскага з Бранска прыйшлі паны-шляхта з даманавіцкай парафіі, каб скласці кантракт, а пан Бжазоўскі, як адвакат, умеючы спрытна аблягчаць шляхецкія кішэні, сказаў заплаціць яму залаты дукат, — пачалі паны-шляхта наракаць на летаўні неўраджай, на што ім пан рэгент адказаў, што жыве толькі з гусінага пёрка і пяску. На што адказаў яму пан Палятыла: “Мы арэм валамі, веем зерне і збіраем мякіну, а ваша моць пан арэ гусямі, сее пяском, а збірае золата”.

І было смеху з таго адказу.

Як пажартавалі ваўкі з паннаў Скіўскіх

Яе моць пані Катажына Крынская з роду Скіўскіх, драгічынская бурмістрыня з Лешчкі, распавяла мне той выпадак са сваёй маладосці.

Было нас у бацькоў дзве незамужнія сястры. Па суседстве жыў нежанаты хлопец, які часта бываў у нашым доме, і меў ён дарагога каня. Неяк пад Новы год паехалі мы разам з нашай пані маці да яго на кулікі [4], і, хочучы пажартаваць, бо на Новы год вядомы звычай крадзяжу і выкупу — каб, як гаворыцца з даўніх часоў, праз увесь год шчасціла з прыбыткам. Дык вось, узялі мы з сабой нашага конюха і далі яму колькі злотых для конюха таго кавалера, каб даў нашаму конюху каня, а па нашым ад’ездзе пайшоў да свайго пана і расказаў пра наша свавольства. І як узялі мы каня, то развіталіся, нібыта душой нявінныя, ды паехалі, пэўныя, што ўсё нам цудоўна ўдалося.

Быў пякучы мароз, дарога без снегу, ад месяцавага святла было відно, як удзень. Выязджаем з лесу ў поле, аж бачым — блізка ад дарогі ваўчыная зграя, якая, абсаджваючы ваўчыцу, не збіралася адступіць далей ад гасцінца. Наш конюх ехаў на жарэбчыку і веў на лейцах таго жвавага і палахлівага каня; згледзеўшы ваўкоў, той як рвануў нечакана, што і вырваўся ў рук конюха. Вельмі спужаліся мы тады за яго, бо драпежнікі кінуліся за ім зграяй услед за ваўчыцай, скіроўваючы бедака ў глыбокі снег і лясную цемру, дзе і ўратавацца цяжка. Стрэльбы мы не мелі ніякай, таму яго задушылі на нашых вачах за дзве стаі ад дарогі. Тут наш смех змяніўся на слёзы і цяжкае ўтрапенне. Вяртаемся мы дамоў заплаканыя і як нежывыя, але бацьку не смеем нічога казаць, але паціху бацька даведаўся пра тую непрыглядную гісторыю. Вось нам і жарцікі! Капалі мы яму для іншага і самі, няшчасныя, туды ўваліліся. Праз колькі дзён той кавалер, як нічога ніякага, прыехаў радасны ў наш дом, не паказваючы сваёй заклапочанасці. Пан ротмістр Скіўскі, наш бацька, пачаў выбачацца за сваіх дачок, якія праз дзівочае

легкадумства ўчынілі яму такую крыўду. Мы, чуючы тое, дрыжым, як кляновае лісце, аж і кажа кавалер пану ротмістру: “Усё гэта лічу я ўдачай і здзяйсненнем самога Провіду, бо доўга хаваў я свае гарачыя пачуцці, баючыся, што не заслужыў у вашэці пана-дабрадзеля ротмістра жаданае ласкі. Сёння ж, паколькі так сталася, што з прычыны скрадзенага ў мяне каня мушу назвацца не толькі сябрам, але і крэдыторам, асмелюся прасіць у якасці кампенсацыі рукі яе мосці панны Катажыны”. Наш бацька, які любіў кавалера, але не быў гатовы да таго шлюбу сватання і, пэўна, меў іншыя намеры, адразу ж згадзіўся і не адмовіў у бацькоўскім блаславенні. Таму можна смела казаць, што тая драпежная ваўчыца сасватала нас з мужам і прыспешыла шматгадовае шчасце нашага сумеснага жыцця.

Пра шляхціца, у якога жонка ўтапілася

Распавядаюць пра аднаго шляхціца, жонка якога, пайшоўшы выкупацца і ўтапілася ў Нарове, што шукаў ён ейнае цела, брыдучы не ўніз па рацэ, а ўверх, супраць цячэння. Калі здзіўленыя тымі паводзінамі суседзі заўважылі яму, што калі хоча знайсці жонку, то павінен шукаць уніз па рацэ, бо вада заўжды цячэ ўніз, шляхціц адказаў ім на тое: “Ах, мае паны-брацця! Я лепей ведаю, дзе трэба шукаць маю жонку. Гэта ж яна, як была жывая, усё насуперак рабіла; таму, мяркую, і па смерці павінна была пайсці супраць цячэння”.

Як ягамосць пан Станішэўскі спяваў на вяселлі ў іх мосцяў паноў Пшыемскіх

Хто ўпарты, той на жарты
Звык змяняць каханне,
Добра знае — тое мае
Гордым пакаранне.

Хто змалоду зведаў броду
На рацэ мілосці,
У каханні й на змярканні
Абагрэе косці.

Бо на цэлым свеце белым
Між людской пароды
Кожны дбае і шукае
Спарыша заўсёды.

А хто тыя маладыя
Танцы прамінае,
Ведай: потым для ахвоты

І стары кружляе.

Дзе змалоду агароду
Не было парадку,
Там на стараць — зелля зарасць
У любым выпадку.

Пры нагодзе ў невыгодзе
І найманым станеш
Ды ахвоты да работы
Любае спазнаеш.

Той, хто пасткі, той напасткі
Абмінуць жадае,
Хай жа гожа, калі можа,
Слодыч спажывае,

Каб на потым, пра турботы
Помнячы каханья,
Пастарэлы і ссівелы,
Млеў з замілавання.

Са старога казання ксяндза Стан[іслава] Бялецкага на чацверты тыдзень посту

Скардзіліся чалавеку заплаканыя людскія вочы, што працуюць шмат, а маюць — мала.

— Ногі, што з самага нізу, — казалі вочы, — колькі саф’янавых ботаў зношваюць? Вушы, што слухаюць плёткі, маюць каштоўныя завушніцы; нос нічога не робіць, але мае вытанчаныя бальзамы і табакі; чэрава таўсцее, вельмі пышна апранутае і багата падперазанае. А мы, вочы, бедныя сіроты, голыя, нават парашку якога прыняць не можам.

Як развялі тыя жальбы, адазвалася галава: “Ах! Нашто ж апранаць вочы, калі ўсё вачам нядобра і дабро робім толькі для вока”.

Той жа ксёндз Бялецкі ў адным з казанняў гаварыў: “Хлуслівы язык як лянеш: заўсёды, ведучы баразну, з аднаго боку адбярэ, з другога дадасць”.

Зноў жа, у іншым казанні кажа пра магнатаў: “Што значыць магнаты? — Гэта тыя ж магніты: усё сцягваюць да сябе, з той толькі розніцай, што не жалеза, а золата”. Так у казанні часам пачуеш і вялікія ісціны, і досціпы.

Са старога казання ксяндза Гіляроўскага на восьмы тыдзень пасля Сёмухі

“Даўней адзін чалавек меў аднаго слугу, што добра, бо быў упэўнены, што заплаціць. А цяпер некаторыя і дванаццаць слуг маюць, а ніводнаму не плацяць.

Даўней пан выхоўваў аднаго спраўніка — меў аднаго злодзея. Хай жа будзе іх мноства — будзе і мноства злодзеяў, а тыя, зноў жа, маюць уласных падзлодзеяў. Даўней толькі простыя людзі кралі, халопы, а цяпер гэта паважаны цэх, брацтва. Раней злодзеі былі партачамі, не мелі цэхавага аб’яднання, у якое цяпер прымаюць і вартых людзей. Цяпер партач той, хто ўкрадзе кабылу; трэба яго павесіць. Але цэхмайстар — той, хто прысабечыць некалькі тысяч, і нічога яму за тое не будзе”.

(...)

Як адказаць, калі хто хлусіць

Той самы ягамосць пан Алдакоўскі вучыў маладых такім паводзінам: калі хто хлусіць, ты заўсёды павінен сказаць яму пра тое ў вочы, бо хлусня — агідная рэч, абразлівая таксама і для таго, хто яе слухае ды робіць выгляд, што дае веры. Толькі трэба ўмець абазвацца да такога хлуса. Такім чынам, калі мужык хлусіць, то кажы яму проста з моста: “Ілжэш, брака!” Калі хлусіць шляхціц, скажы яму: “Хлусіш, пане-дабрадзею, плаваеш у пяску”, “палюеш” або “малюеш”. Калі хлусіць магнат, кажы так: “Яснавяльможны пане, ты друкуеш”, “малюеш”, “прыхарошваеш”, “вышываеш”, “залоціш”, “прадзеш”, “снуеш”, “пакрапляеш”, “фарбуеш”, “плывеш” або — “сам таго не жадаючы збіўся са шляху”.

Як мужык шляхціцу адказаў

Вандруючы, нейкі шляхціц сустрэў мужыка, які ехаў насустрач, так выпытваў у яго добрай дарогі:

— Дружа, а ці добра там, куды я еду?

— Калі пан едзе дадому, то добра, — адказаў мужык, — бо дома заўсёды найлепей. А калі з дому, то не так добра, бо хаця ўсюды можа быць добра, ды ніколі не так добра, як дома. Дома не марнуешся так, як у дарозе, і не падвяргаеш ні сябе, ні людзей, ні коні рознай небяспецы.

— Дружа, — мовіў шляхціц, — а ці далёка адсюль да горада?

— Акурат столькі, — адказваў мужык, — колькі з горада да таго месца, дзе ваша мосць стаіць. А калі ваша мосць не верыць, то спакойна можа памераць, а я дам галаву на адсячэнне, што не знойдзецца ў гэтых адлегласцях розніцы ні на крок.

Як адказваў мужык, у якога спыталі пра час

Двое сялянаў выехалі з горада верхам на адным кані. Сустрэўся ім шляхціц, які ехаў у горад, і спытаў:

— А колькі часу было ў горадзе, як вы выязджалі?

— Няхай жа, — адказаў мужык, што сядзеў спераду каля грывы, — ваша мосць спытае пра тое ў майго суседа, што сядзіць за мной, бо ён выехаў з горада пазней за мяне.

Што раскавалі пра пана Флемінга [5], падскарбія в[ялікага] літ[оўскага]

Усім вядома гісторыя пра пана Флемінга, які славіўся вялікай гаспадарлівасцю і ўдачай, а мястэчка Блаткова насупраць Берасця назваў па імені сваёй жонкі Тэрэспалем; збудаваў палац і жыў там, трымаючы пры двары пераважна немцаў. Гэты пан меў адну за другой дзвюх жонак, князёўнаў Чартарыйскіх, і, будучы лютэранінам, добраахвотна прыняў каталіцкую веру, але да смерці кепска размаўляў па-польску; вечна робячы ўсё з паспешлівасцю, з нецярплівасцю чакаў заканчэння кожнага набажэнства ў касцёле. Вось жа распавядалі, што аднойчы, затрымаўшыся ў адным мястэчку на начлег, папрасіў мясцовага плябана адслужыць для яго раніцой Святую Імшу. Прыпала служыць Імшу ксяндзу, які быў у службе заўсёды нетаропкі. Па сканчэнні службы пан Флемінг дастаў з кішэні біты талер, даў слугу і мовіў: “Пайдзі, занясі ксяндзу і скажы, што гэта мой пан пасылае васпану, але не за тое, што васпан адслужыў Святую Імшу, а за тое, што скончыў яе сённа”.

Сялянская гутарка пра кумоў, як ім на хрысцінах не павялося

Аднаму мужычку даў Бог сына, якога запрошаныя кум з кумою павезлі ў касцёл на святы хрост. Там, спытаныя плябанам, якое імя хочуць даць дзіцяці, паклаліся ў тым на волю самога дабрадзея. І паколькі таго дня ксёндз чытаў са Святога Пісання пра трох юнакоў, кінутых у вавілонскую печ, якія зваліся Сідрах, Місах і Абдэнага, даў ён таму хлопчыку ўсе тры імёны. Усеўшыся з кумою ў сані і вяртаючыся з дзіцём дадому, кум з кумою, каб не забыць тых трох імён, увесь час іх сабе паўтаралі; толькі ж, паўтараючы, перайначылі на свой капыл. Калі прыехалі дадому і бацькі спыталіся ў іх, што ж за імя даў хлопчыку ксёндз, адказаў кум: “Сідляк, Мыдляк, Гайданага”. Пачуўшы тое, бацька перажагнаўся знакам святога крыжа і кажа: “А цьфу, да ліха, толькі дзіця мне спаскудзілі! Трэба вам як хутчэй ехаць да іншага касцёла і ахрысціць другі раз”. Едуць тады тыя кум з кумою да іншага касцёла і, не кажучы, што сталася, просяць ксяндза ахрысціць [дзіця] і выбраць [яму] якое прыгожае чалавечае імя. Ахрысціў плябан дзіця, даўшы яму два імені — Гервазы і Пратазы. Селі кум з кумою ў сані, а як прыехалі дадому, пытае іх бацька: якое той другі дабрадзея даў імя дзіцяці. А паколькі ім зноў усё ў памяці зблыталася, адказалі, што даў імёны Карвасы і Партасы.

“Пэўна, Бог мяне пакараў за нейкі цяжкі грэх, — кажа бацька, — што выбіраюць ксяндзы для майго дзіцяці такія ганебныя і агідныя імёны. Няма іншай рады, як павезці вам яго да трэцяга касцёла і моцна прасіць ксяндза, каб даў адно, але прыстойнае імя, якое не абражала б ні людзей, ні Бога”. Паехалі тады кум з кумою трэцім разам, і даў ксёндз дзіцяці імя Рыгор, патлумачыўшы, што Рыгор быў Папам. І вось, вярнуўшыся, абвяшчаюць, што цяпер хлопчык будзе Рыгорам.

— Хай жа Бог вялікі яго ўзнагародзіць, — мовіў бацька. — Прынамсі, гэты ксёндз даў чалавечае імя.

Тут кум з кумою заўважаюць: казаў яшчэ ксёндз, што Рыгор — Папа.

— О, я не хачу Папы! — усклікнуў бацька. — Хай ужо мой сын мае толькі адно імя — Рыгор. Навошта селяніну два імені, ці ж яму аднаго не дастаткова? Абы быў чалавекам годным і працавітым. Дайце гарэлкі, вып’ем за здароўе Гжэця! Віват!

Следам усе — да чаркі, п’юць. Аж родная маці зазірнула ў падушкі, каб і дзіцятку даць выпіць кропельку тых лекаў, а ў падушках няма дзіцяці! Кум з кумою абое рукі заламалі і як звар’яцелі, а бацька, узрушаны, крычыць: “А бадай жа вы сто д’яблаў з’елі з такой работай!” Аказалася, што падушка, як звычайна, была прашытая ніткаю збоку, і калі нітка парвалася, тое дзіцё — голае, як пастарнак, — выпала дзесьці ў снег. Кінуліся запрагаць кабылу ў сані і шукаць хлопчыка, якога знайшлі яшчэ жывога ў снезе за вёскай. І сышліся мужыкі на хрысціны, сцвярджаючы, што вырасце з Рыгора загартаваны селянін.

Пра разумнага мужыка, які падзяліўся з блазнам узнагародай

Жыў сабе адзін пан, які, як і ўсе паны, што любяць, каб побач круціліся і заўсёды іх весялілі блазны, трымаў пры сваім двары блазна Кусіянка. Гэты пан любіў шчодро ўзнагародзіць таго, хто прыносіў яму на прагляд незвычайныя рэчы. І вось той Кусіянак, калі нейкі селянін, прасты чалавек, прыносіў у гаспадарскі замак якую незвычайную рэч, не дапускаў бедака да свайго пана, пакуль той не паабячае палову ўзнагароды, якую атрымае.

І вось аднаго разу сталася ўзімку, што ў адной вёсцы селянін, прыйшоўшы ўранку па ваду да рачной палонкі, знайшоў на лёдзе старога шчупака, які трымаў зубамі за морду жывога ліса. А сталася ўсё такім чынам, што ліс прыйшоў уначы да палонкі напіцца, а стары шчупак, які прывык жэрці ўлетку качанят і часам падплываў да палонкі падыхаць, падумаўшы, што гэта плешчацца ў вадзе качаня, кінуўся на яго і ўчапіў зубы ў лісіную пысу. Хочучы вырвацца, выцягнуў ліс шчупака на лёд; а паколькі, як вядома, гэты водны драпежнік, схапіўшы што істотнае сваімі вострымі зубамі, ніколі не выпусціць тое са сваёй пашчы, то дарэмна кідаліся абое — ліс і шчупак — па снезе, і лісу, самлеламу ад болю, заставалася спадзявацца адно на міласць Божую. Кемлівы мужык, бачачы тое незвычайнае дзіва, кінуў ведры і почапы, з якімі прыйшоў па ваду, кінуўся дахаты па мех і, закінуўшы туды

сашчэпленана са шчупаком ліса, адправіўся ў гаспадаркі замак. Калі ж з’явіўся ў прысенку з мехам за плячыма, спытаў Кусіянак, ці аддасць ён палову тае ўзнагароды, што атрымае; толькі з такой умовай дапусціць яго да пана. Мужык быў не лыкам шыты і сказаў блазну, што падзеліць з ім пароўну ўсё, што атрымае. Прывёў тады яго Кусіянак да пана, а селянін, будучы кемлівым, пакланіўся з пашанай і, пачухаўшы макаўку, сказаў так, як прыдумаў, ідучы да замка:

Маеш, мой вяльможны пане, ты бары з лясамі,
Мноства выжлаў, а таксама і гончых з хартамі,
Мноства лоўчых і асочных моцную дружыну —
Ёсць каму на дзікай пушчы паляваць звярыну.
Пра такое я, няшчасны, не магу памарыць,
Але, пане мой, такога шчупака трымаю,
Што жывога, як захоча, ліса мне ўпалюе,
Вось як гэты, што са мною ў тым мяху вандруе.

Пан з цікавасцю аглядзеў шчупака, што трымаў ліса за пысу, а потым, паклікаўшы скарбніка, загадаў адлічыць мужыку аж пяцьдзсят дукатаў ва ўзнагароду. Дужа ўсцешыўся селянін, і следам, да яшчэ большага панскага здзіўлення, пакорліва папрасіў, каб у дадатак да дукатаў адлічылі яму яшчэ і пяцьдзсят бізуноў.

— Вось гэта сапраўднае мужыцкае жаданне, — мовіў пан. — Але ж калі сам таго хоча, то адмерці яму ў вітальні, адно хай скажа мне навошта яму гэта трэба. Штосьці мусіць у гэтым быць.

— Прычына такая, — адказвае мужык, — што палову сваёй узнагароды я абяцаў ягамосцю пану Кусіянку, таму, каб мець больш для падзелу на дваіх, папрасіў у дадатак пяцьдзсят бізуноў. І так я вазьму дваццаць пяць дукатаў і столькі ж бізуноў, і ягамосць пан Кусіянак столькі ж. А цяпер, зважаючы на належнае першыństwo шляхціца перад мужыком, прашу найперш яму адлічыць гэту падвойную ўзнагароду.

Пачуўшы тое, Кусіянак, які, як панскі блазан, меў для падобных выпрабаванняў занадта далікатную скуру, адмовіўся ад мужыковых дукатаў, каб толькі не атрымаць бізуноў. Вось так разумны мужык праз сваю кемлівасць забраў усе дукаты, а прыдворныя пасмяяліся з блазна, што яго мужык абмікіў.

Прыгода пана Бабінскага

Ягамосць пан Бабінскі, кавалер, прагнучы ўпярэгчыся ў залатое шлюбнае ярмо, упрасіў пана суддзю Алендскага з Алендаў, што ў Бельскай зямлі, каб ён, як чалавек сталы і паважаны ў наваколлі, быў сватам і павёў яго да паноў Крушэўскіх, дачка якіх, панна Агнешка, славілася асаблівай прыгажосцю і дзявочай беззаганнасцю. Пань Крушэўскія былі рады гасцям і, як тое

прынята, настойліва запрашалі іх да стала. Але ягамосць пан Бабінскі і без таго быў пражэрлівым юнаком, якому выгляд панны Агнешкі, відаць, дадаваў яшчэ большага апетыту, бо так сваё чэрава ўлагодзіў, што назаўтра уранку прачнуўся ў ложку для гасцей у дужа непрыемным становішчы. Што тут рабіць? Для кавалера гэта вялікі сорам, бо ці ж панна Агнешка дапусціць да сваёй асобы такога няўдалага рыцара? Пан суддзя пасмяяўся з кавалера, але, як чалавек разумны, прапанаваў яму замяніцца ложкамі. І калі ягамосць пан Крушэўскі, як гаспадар, ранкам сам прыйшоў будзіць гасцей, сват усклаў віну кавалера на сваю старасць і нястраўнасць пасля камяністай дарогі; і за тое абяцаў расцалаваць прачку. Пан Крушэўскі быў настолькі рады сватам, што, калі пан суддзя перапрашаў яго потым, адказаў:

— Ваша мосць-дабрадзею, дару табе, васпане, за тое здарэнне каня са збруяй.

Пан Бабінскі думаў, што гэта жартоўнае абяцанне. Але калі на ад'ездзе пілі страменную (ад'язджалі ў добрай надзеі), бачыць — падводзяць пану суддзі зусім неблагога пярэстага жарабца-двухгодка. І зрабілася яму так маркотна, як прыгадаў уласныя заслугі ў тым здарэнні, што, не звяртаючы ўвагі на тое, што панна Агнешка з маці стаяць на ганку і ўсё чуюць, мовіў пану Алэндскаму на поўным сур'ёзе:

— Каня, дзядзьку, табе не аддам, бо не ты, а я яго зарабіў.

Але хто хацеў замнога, той нічога не атрымаў.

Не дасталіся пану Бабінскаму ні конь, ні дзяўчына, бо суддзя не ўзяў каня, а дзяўчына — кавалера.

Пра двух лекараў

Ягамосць пан Сымон Багенскі такую ў гасцях у пана Бзуры расказваў гісторыю пра двух лекараў. Жылі ў адным горадзе аж два лекары, адзін — немец, а другі — венгр, якія, зайздросцячы поспеху адзін аднаго і капаючы адзін пад адным яму, часта выхваляліся між сабой, расхвальваючы кожны сваё цудоўнае лячэнне.

І вось аднойчы адзін з іх кажа:

— Калега, я змог бы выняць вашае вока і зноў яго ўставіць, і вы бачылі б яшчэ лепш, чым цяпер.

— І я тое самае магу зрабіць васпану, — адказвае другі. — Выму і ўстаўлю, і будзе [служыць] лепш.

Тады яны пайшлі ў заклад. Першы выняў другому адно вока, абмыў, абсушыў, намасціў і зноў ўставіў туды, дзе і было, і тое вока пачало бачыць яшчэ лепш, чым раней. Калі ж, па ўмове, прыйшла чарга другога, ён таксама выняў першаму вока, абмыў і паклаў на падваконне прасушыцца. Але тут крумкач, які жыў у яго дома, схапіў тое вока і ўцёк з ім у бор. Медык, які апераваў, страшна ўстрывожыўся, але, разважыўшы, выняў як найхутчэй — каб той не заўважыў — адно вока ў габрэйскай казы, і нібыта нічога ніякага, уставіў замест скрадзенага крумкачом. Другі лекар пачаў бачыць яшчэ лепш,

адно што пачаў з таго часу касавурыцца, бо, як сядзе, напрыклад, на абед, дык старым вокам глядзіць на бігас, а новым — на дзярках у куце, бо гэта — улюбёны ласунак габрэйскіх коз. Прыходзячы да пацыента, то адным вокам пазірае на хворага, а другім — на салому з яго ложка, адчуваючы вялікі апетыт да гэтай падсцілкі.

Пра кухара, які падаў гуску без ножкі

Пан Багуцкі, будучы ўчора ў Госткаве на ўлазінах, раскажаў такую гісторыю.

Нейкі кухар, пекучы для свайго пана гуску, з'еў ножку. Пан, аглядзеўшы, што ў місцы няма ножкі, загадаў распытацца пра тое ў кухара. Названы кухар адказаў, што тая гуска мела толькі адну нагу. Пан, сказаўшы, што такога не можа быць, моцна на яго насварыўся. Калі ж аднойчы яны ехалі разам, убачылі гусіны статак на лёдзе, і кожная стаяла на адной назе, як тое робяць гусі ў мароз, па чарзе саграваючы ногі.

— А што, — кажа кухар, — ці пан бачыць, што гэтыя гусі маюць толькі па адной назе?

Тут пан свіснуў, і спалоханыя гусі пасталі на абедзве нагі.

— А што, бачыш, блазне, ці ж хоць адна гусь не мае другой нагі?

— Вось калі пан так засвістаў, калі я падаваў гусь да стала, — спакойна адказаў кухар, — то, безумоўна, у тае гускі знайшлася б і другая нага.

Пан смяяўся да слёз і за дасціпнасць даў свайму кухару тынф [6].

Каментары:

[1] Прасторны пастой ў заезным доме завецца станам.

[2] Чартарыйскаму.

[3] Каштоўныя рэчы (пярсцёнкі, завушніцы, кулоны і г.д.), якія вернікі пакідалі на абразе на знак цвёрдага трымання дадзенага перад абразом абяцання.

[4] Шляхецкая забава на запусты (у тлумным і шумным карагодзе шляхта наведвала суседнія двары, шукаючы птушку куліка).

[5] Ян Ежы Флемінг (1701—1771).

[6] Старажытная манета.

Пераклад з польскай *Вадзім Корань*.